

Understanding המזון: ברכת המזון: Its Biblical Origin and Deeper Meaning

פרשת עקב, תשע"ז

(1) דברים (עקב) – פרק ח, פסוק י

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.

(2) ספר חסידים – סימן מו (ר' יהודה החסיד זצ"ל)

...ומעשה באדם אחד שמת לפני זמנו. כמה שנים לאחר שנים עשר חודש הרבה נתגלה (להם) בחלום לאחד מקרוביו. שאל לו: איך אתה נוהג בעולם שאתה שם? אמר לו בכל יום דנים אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות וברכת המזון בכונת הלב ואומרים לי להנאתך נתכוונת. שאלו והלא אין משפט לרשעים אלא שנים עשר חדשים בלבד וכבר עברו עליך יותר מיי"ב ועדיין דנין אותך? א"ל אין דנין אותי פורעניות חזקים כמו בשנים עשר ראשונים.

(3) בעל הטורים (שם)

ואכלת ושבעת וברכת. היינו ברכת המזון (ברכות דף מח:). וכן נמי צריך לברך לפניו, פירוש ואכלת ושבעת וברכת כבר, שאסור לאדם ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה שנאמר (תהלים כד א) לה' הארץ ומלואה. אבל לאחר שבירך הוא אוכל משלו שנאמר (שם קטו טז) והארץ נתן לבני אדם (ברכות דף לה:).

(4) יואל – פרק ב, פסוק כו

וְאָכַלְתֶּם אֶכּוֹל וְשָׂבַעְתֶּם וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם ד' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יָבִישׁוּ עַמֵּי לְעוֹלָם.

(5) מסכת ברכות דף מח:

אמר רב נחמן משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים; דוד תקן על ישראל עמד ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב; הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה.

(6) רמב"ם - הלכות תפלה ונשיאת כפים, פרק א, הלכה א

מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר "ועבדתם את ד' אלקיכם", מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם" אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב? זו תפלה, ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה.

(7) רמב"ם - הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק א, הלכה ד

כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויוון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה, וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש... וכיון שראה עזרא ובית דינו כך, עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר... ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסודרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג.

(8) רמב"ם - הלכות שבת פרק כט, הלכה א

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר 111111 "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות פרק כ), כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

(9) רמב"ם - הלכות שבת פרק כט, הלכה ו

מדברי סופרים לקדש על היין ולהבדיל על היין, ואף על פי שהבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס, ומאחר שיבדיל ויאמר בין קדש לחול מותר לו לעשות מלאכה אע"פ שלא הבדיל על הכוס, ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש, ח ואינו נוטל את ידיו עד שיקדש.

(10) הגהות מיימוניות – שם, אות ז

[ז] וכן פ"י ר"י בפרק ערבי פסחים ובפרק מי שמתו ובפ"ג דשבועות דקידוש מדאורייתא אבל מה שהצריכו לאומרו על היין אינו אלא מדרבנן ע"ש, ע"כ:

11) מסכת ברכות דף טז.

...והתנאי הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין ק"ש, ומתפללין, ואוכלין פתן ואין מברכים לפניה אבל מברכין לאחריה שתיים. כיצד? ברכה ראשונה כתקונה, שניה פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ...

12) תוספות (שם)

וחותם בברכת הארץ. אע"ג דמדאורייתא הם, יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודים במלאכת בעל הבית:

13) כסף משנה (רמב"ם הלכות ברכות ב:ב)

...וכתבו התוספות... ואין צורך לזה שאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה...

14) רש"י (שם)

וכוללין - שני ברכות באחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות¹:

15) רשב"א - ברכות דף מו.

תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פועלים עוקרים אותה, ואע"ג דבונה ירושלים דאורייתא ואפ"ה לא מברכי לה פועלים, לאו היינו עקירה, דהא מכלל כללי לה בברכת הארץ, אבל הטוב והמטיב עקרי לגמרי דלא מדכרי לה כלל.

16) משנה - מסכת ברכות, פרק ג, משנה ג

נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין וחיובין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון:

17) רש"י - מסכת ברכות דף כ:

או דרבנן - דכתיב "על הארץ הטובה אשר נתן לך" (דברים ח'), והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק, ואי משום בנות צלפחד - חלק אביהם הם דנטלו, שהיה מיוצאי מצרים.

18) תוספות (שם)

נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן. פי' הקונטרס דסלקא דעתך דלא מחייבי מדאורייתא משום דכתיב על הארץ הטובה ונשים לא נטלו חלק בארץ ומה שנטלו בנות צלפחד חלק אביהם נטלו. ותימה כהנים ולוים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וא"כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון? אלא י"ל דטעמא משום דכתיב "על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדנו" ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה, ואמרינן לקמן (דף מט.) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו², והשתא קא מבעיא ליה כיון דלא מצו למימר ברית ותורה לא הוה אלא מדרבנן או דלמא כיון דלא שייך בהו הוי שפיר דאורייתא והא דלקמן מיירי באנשים דשייכי בברית ותורה:

19) חידושי רא"ה - מסכת ברכות דף מד. (1235-1290)

ומסתברא דמאי דאמרינן לקמן דכל שלא אמר בברכת המזון ברית ותורה וחיים ומלכות בית דוד לא יצא ידי חובתו, לא יצא ידי חובתו כראוי קאמרינן, ולא דוקא, ולא מיחייב לאהדורי, מדלא אזכרו לה במעין שלש, והכי מוכח לקמן דאמרינן דרב חסדא בריך קמיה רב ששת ולא אזכר ברית ותורה ומלכות וזקפיה רב ששת לחוטמיה עליה כחויא ולא אהדריה.

20) צדקת הצדיק - אות רל"ב (ר' צדוק הכהן מלובלין זי"ע)

כל עניני העולם וכל הנבראים מזכירים לאדם שיש בורא וכמו שאמרו (ברכות ו' ב) כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה, פירוש שידע זה על ידה ויכיר שיש בורא עולם, וכמו ששמעתי על "מלאה הארץ קנייך" (תהלים ק"ד כ"ד) פירוש לקנות על ידם אותך והשם יתברך מזמין לאדם בכל יום דברים וענינים שונים אולי על ידם יבוא לזכירה בבורא... וזה טעם הברכה לפני כל הנאה, ובלא ברכה מעל, כמו שאמרו בברכות (ל"ה א). שהרי יאמר קודשי שמים הוא וכוחות השם יתברך ולא הותר אלא על ידי ההכרה שהוא מהשם יתברך ושהוא הנותן. וזה שאמרו (שם מ' ב) לא עברתי ממצוותיך בברכה, ולא שכחתי בהזכרת השם דשני אלה אנכי ולא יהיה שורש התורה במצוות ועבירות. וסתם שכחה הוא שכחה מהשם יתברך וזהו בביטול אנכי... וזהו תקנת חז"ל בברכות על כל דברי הנאת הגוף במזון ובראייה ובשמיעה כקול תרנגול ובשורות טובות ולהיפך ובמלבושיו וכיוצא. וזהו התחלת השי"ס שהוא שורש כל התורה כולה...

¹ עיין מגן אברהם (קצא ס"ק א) שכוונת רש"י לישב קושית התוספות איך ביטלו חכמים מצות ברכת המזון דאורייתא.
² מסכת ברכות דף מח: - נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה ברית. רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תורה. רש"י (שם) - צריך שיזכור בה ברית - בברכת הארץ, שעל ידי ברית נתנה לאברהם, בפרשת מילה (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגוריך: צריך שיזכור בה תורה - שאף בזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ שנאמר למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ (דברים ח):

נפש שמשון – עניני אמונה, עמ' סז (ר' שמשון דוד פינקוס זצ"ל)

פעם עמד יהודי ליד הח"ח ובירך את ברכת "הוא הטיב, הוא מטיב... לעולם אל יחסרנו". אמר לו הח"ח: "האם אתה יודע שבקשת כעת חמ-עשרה דברים?"

אותו יהודי התפלא, והח"ח מנה לו את הדברים: ביקשת מהשי"ת "חן" - שתמצא חן בעיני אנשים, ולא תיראה מגוחך בעיניהם. אחרי כן ביקשת "חסד ורחמים", ו"רווח" - שיהיה לך מקום ברווח, ולא תחיה בצפיפות. "הצלחה" - כמה פעמים הילדים שלנו עוברים את הרחוב ביום... "והצלחה" - הולכים ללמוד היום, שתהיה הצלחה בלימוד. "ברכה, ישועה, נחמה, פרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלוש וכל טוב".

תארו לעצמכם שילדיכם יבואו אליכם ויאמרו: "אבא, אני צריך את זה ואת זה ואת זה..." במהירות עצומה... האם כך מבקשים בקשות!?

עלינו להתרגל לדבר אל ה' בצורה ראויה של תקשורת. זו אינה גדלות, זהו הרגל פשוט שכל אחד יכול ומסוגל לרכוש אותו אם הוא רק ירצה, ו"הבא ליטהר - מסייעים אותו" (שבת קד ע"א).